

JULIAN BARNES s-a născut în Leicester, Anglia, în 1946. A studiat la City of London School între 1957 și 1964, apoi la Magdalen College, Oxford, absolvind (cu onoruri) în 1968 secția de limbi moderne. După încheierea studiilor, a lucrat ca lexicograf pentru Oxford English Dictionary timp de trei ani. Din 1977, a devenit redactor literar și a semnat recenzii în *New Statesmen* și *New Review*. Între 1979 și 1986 a realizat cronicile de televiziune, mai întâi pentru *New Statesmen* și apoi pentru *Observer*. Opera lui Julian Barnes numără peste cincisprezece volume de proză și eseuri, cariera sa literară fiind încununată de numeroase premii și distincții: Somerset Maugham Award pentru *Metroland* (1981), Geoffrey Faber Memorial Prize (1985), Prix Médicis pentru *Papagalul lui Flaubert* (1986), E.M. Forster Award (decernat de American Academy and Institute of Arts and Letters, 1986), Gutenberg Prize (1987), Grinzane Cavour Prize (1988), Prix Femina pentru *Trois* (1992). A fost de trei ori finalist la Booker Prize: în 1984 pentru *Papagalul lui Flaubert*, în 1998 pentru *Anglia, Anglia* și în 2005 pentru *Arthur & George*. Statul francez i-a acordat în 1988 titlul de Chevalier des Arts et des Lettres, în 1995 a fost numit Officier de l'Ordre des Arts et des Lettres, iar în 2004 a primit titlul de Commandeur de l'Ordre des Arts et des Lettres. De asemenea, în 1993 Fundația FVS i-a acordat Shakespeare Prize, iar în 2004 a fost recompensat cu Premiul Statului Austriac pentru Literatură Europeană. În prezent locuiește la Londra. În 2011, i-a fost decernat Man Booker Prize pentru romanul *Sentimentul unui sfârșit* (Editura Nemira, 2017).

Julian
BARNES

Tour de France

Ediția a II-a, revizuită

Traducere din limba engleză

MIHAI MOROIU

NEMIRA

9. *Lostman: London Review of Books*, 4 mai 1989
- Vargas Llosa: *New York Times Book Review*, 21 decembrie 1986.
- Sartre: *London Review of Books*, 31 iunie 1982.
10. *Rage and Fire, a Life of Louise Colet de France* de du Fleissis Gray, *New York Review of Books*, 26 mai 1994.
11. Flaubert, *Correspondance III, 1859-1869* (Gallimard), *Times Literary Supplement*, 6 septembrie 1991.
12. *Flaubert and Turgenev: A Friendship in Letters* (Athlone), *London Review of Books*, 23 ianuarie 1986.
13. *Flaubert-Sand: The Correspondence* (Knopf), *New York Review of Books*, 10 iunie 1983.
14. Flaubert, *Correspondance IV, 1869-1879* (Gallimard), *Times Literary Supplement*, 28 decembrie 1991.
15. Flaubert, *Carnet de Travail* (Bolland), *Times Literary Supplement*, 7/13 octombrie 1988.
16. Chabrol: *Writers at the Movies*, editat de Joe Shepard, HarperCollins (US), 2000.
17. Justin, "The Process of Art", *Essays of the Year* de Alan Kna (Oxford), 1998.

Urmărește-ne ca să fii la curent cu ultimele
Nemira Online

CUPRINS

<i>Prefață</i>	7
1. Un englez în pribegie	21
2. Din moartea lor rămâne o vacanță	41
3. Făgăduielile hirotonisirii lor	61
4. Țara fără varză de Bruxelles	79
5. Tour de France 1907	97
6. Tour de France 2000	115
7. Vulturul	143
8. Epistolar francez	155
9. Măștile mortuare ale lui Flaubert	201
10. Nu se îneacă, ci doar ne face cu mâna: Cazul Louise Colet	233
11. Bea cerneală!	261
12. O pereche de soboli	281
13. Consolarea față cu dezolarea	289
14. Jupuitul cozii	313
15. Costul acribiei literare.....	331
16. Trădare loială	353
17. Justin: un mare personaj minor	377
<i>Mulțumiri</i>	395

Ultimul Țăran tipic

În primăvara anului 1998 eram în vacanță și pornisem în drumeție prin Vercors, la sud de Grenoble. Într-o perfectă dimineață de mai, doi dintre noi traversam un platou înalt, chiar sub limita zăpezii. Gazonul impecabil, care i-ar fi făcut cinste și circuitului de golf de la Augusta, era străbătut de pâraie subțiri și limpezi; natura demonstra aici ce știe ea să facă dacă e lăsată în pace – o extraordinară întindere de flori stă mărturie – gențiană, floare-de-colt, narcise pitice, piciorul-cocoșului și orhidee; o dată sau de două ori, pe fondul alb al zăpezii, am zărit câte o vulpe mică, probabil, dacă nu cumva marmotele cresc așa de mari. O colibă cu lacăt sugera prezența omenească temporară în ceea ce, altfel, era un petic al Franței dintotdeauna. După-amiază târziu am coborât într-un sat mic, vreo patruzeci de case îngrămădite între doi munți. Când poteca din iarbă a lăsat locul unei alei pe care se turnase asfalt, am întâlnit un alt element al Franței dintotdeauna: un țăran care-și păștea caprele în zona publică, chiar la gardul viu. Un bătrân rubicond și știrb, însoțit de un dulău ostil până la obsesie, de rasă incertă; omul ne-a povestit lunga istorie a reumatismului său, lovind din când în când cu bățul, în

chip de punctuație, cea mai la îndemână capră și stârnind norișori de praf.

Satul se prezenta conform așteptărilor: o biserică, o fântână secată, o fostă școală, pe frontonul căreia se mai distingea vag *RF*, o brutărie deschisă o oră pe zi, un han și două cabane pentru drumeți. Unele case erau abia renovate, cu gresie ca pergamentul și mortar cremos; celelalte se aflau *in restauro*. În timpul cinei, am întrebat-o pe Madame câți *indigènes* mai locuiau în sat. Numai unul singur, ne-a răspuns, cel pe care-l întâlnisem. Chiar dacă i-ai da optzeci de ani, a adăugat ea, nu are decât vreo șaizeci. „Și, cu toate astea, duce o existență foarte *bio*, foarte *écolo*.” Am căzut de acord că în viață poate să existe și un exces de *bio* și de *écolo*. Să fie cumva băutura cauza aparentei sale uzuri? Nu, nu el, doar vârul lui, penultimul țăran al satului, trăgea la măsea. Sau cel puțin a tras până în ziua în care a coborât din munte ca să voteze, iar cineva dintr-o cafenea i-a spus că nu arată prea bine. Așa că l-au dus la spital să-l consulte, unde n-a putut să bea opt zile la rând, și așa, subit, s-a stins.

Ultimul Țăran supraviețuitor urma un plan riguros: se trezea la cinci dimineța și urca pe munte, ca să adune lemne pentru focul aprins, ritualic, la cinci după-amiaza, indiferent de anotimp și de vreme. Trăia împreună cu și de pe urma caprelor; avea ceva bani, dar nu cheltuia nimic. Nu fusese niciodată căsătorit. „Cred că ar putea să ia o rusoaică”, a comentat Madame. Se mai organizează o sărbătoare a holteilor, nu prea departe, unde, prin tradiție, femeile vin să-și caute bărbați. Cu ani în urmă, se adunau portugheze și spanioloaice; acum sunt numai poloneze și rusoaice. Dar soluția este puțin

probabilă. Între timp, toată lumea din sat a ajuns să-i facă diverse servicii Ultimului Țăran („A fost nevoie de cincisprezece ani ca să spună: «Vă mulțumesc»”). Nu conduce mașina și – potrivit noilor sosiți – nu ar trece iarna fără ajutorul lor. Iar într-o bună zi el, ultimul *indigène* va muri, și atunci acest sat, care la prima vedere pare atât de autentic, se va transforma într-un fals complet – sau, dacă preferați, va desăvârși propria sa reinventare pentru lumea modernă. Va fi susținut de turism mai mult decât de agricultură; va depinde de mașini și de cumpărături din afară; iarna va fi nelocuit. Un sat sezonier, împlinind din timp în timp canoane comunicare pe care întemeietorii așezării și urmașii lor le împlineau din necesitate, din credință și din obișnuință.

La France profonde a dispărut de-a lungul secolului nostru; sau, cel puțin, acum poate fi percepută doar într-o formă alterată. Edith Wharton a avut revelația că acest lucru se va petrece, în timp ce străbătea Franța vâjâind cu automobilul, alături de Henry James. „Automobilista trivială”, cum se caracteriza ea, avea să se dovedească premergătoare și altor agenți distructivi: războiul, pacea, tehnologiile de comunicare, turismul în masă, industrializarea agriculturii, piața liberă și nelimitată, americanizarea, europenizarea, lăcomia, gândirea pe termen scurt și anistorismul îngâmfat.

Vechile națiuni-stat ale Europei sunt treptat omogenizate în gloate de consumatori internaționali, separate doar de limbă. Să fie acesta un preț cinstit – sau unic, cel puțin – care trebuie plătit pentru evitarea convulsiiilor războinice la nivel continental ce au marcat istoria noastră recentă? Se poate. Ar prefera oare

Ultimul Tăran să-și înceapă viața acum, beneficiind de o muncă mai ușoară, de privilegii sociale, de subvenții de la Bruxelles, de pornografie prin satelit și de vehicule de teren? Se poate. Dar trebuie să remarcăm atât scăderea ambiției în rândul conducătorilor europeni, cât și scăderea caracterului specific al populațiilor europene. Noi atribuim caracter propriei noastre regiuni de monotonie prin anumite culte totemice și, acolo unde e nevoie, prin inventarea tradiției. Francezii s-au priceput cât se poate de bine; iar exasperarea francofilului față de acceptarea diluării esenței galice este cu atât mai mare, cu cât francezii au avut cele mai multe pretenții, în ceea ce-i privește, ca și în numele Europei.

Istoricul Richard Cobb a vizitat Franța prima dată în 1935 și Parisul în care se afla (încă) Edith Wharton, deși s-a lăsat fascinat mai degrabă de viața populară decât de pelerinajul literar: negustorii ambulanți și înghițitorii de flăcări, muzicienii ambulanți și prostituatele, tinerii solizi, cu cătușe, bucurându-se de „*droit de pavé* pe trotuarul nemăsurat de lat”; lumea barurilor întunecoase și a restaurantelor minuscule, cu doar patru mese; exuberanța, volubilitatea și anarhia veselă a cotidianului; și, în culise, combinația de invidiat dintre tihnă și plăcere, care îi atrage așa de tare pe englezii cei rezervați. Îl încântau călătoriile pline de atracții picante cu Métro-ul și cu simpaticele *plateformes d'autobus* (un laitmotiv al lui Cobb, împreună cu zidurile leproase ale lui Utrillo și *faux manoir normand*), afirmând și demonstrând în același timp că un oraș poate fi cu adevărat explorat doar la pas.

A dobândit ceea ce el numea „a doua identitate”, fără să regrete pierderea parțială a spiritului englez, bucurându-se la

nebulie când era întrebat dacă este belgian (deși, în mod normal, e un compliment otrăvit când e făcut de un francez unui francofon). A avut fie o soție franțuzoaică (dacă dăm crezare indicelui din cartea sa *Paris and Elsewhere*), fie două (dacă urmăm logica descrierilor sale foarte diferite făcute, teoretic vorbind, uneia și aceleiași femei), iar apoi una englezoaică; au existat și copii, se pare. Înainte, sau poate între timp, a dobândit cunoștințe vrednice de un specialist în prostituție: „Majoritatea bordelurilor din Paris arătau ca niște toalete publice – englezești, nu franțuzești.” Stilul vieții lui Cobb a devenit într-atât de francez, încât au început să i se întâmple lucruri tipic franțuzești: a frecventat-o pe Gaby la Landaise, o prostituată din Dax, în fiecare zi de salariu, vreme de un an (cred că era pe la sfârșitul deceniului cinci sau începutul celui următor), până în vinerea când a aflat că ea-și vârase în gură țeava unui revolver și se împușcase, „într-unul din dormitoarele risipite pe etajul cinci, la numărul 78”. Încă un mic caz pentru comisarul Maigret. În acest răstimp, istoria care l-a absorbit pe Cobb a devenit tot atât de franceză pe cât identitatea sa. Nu numai că se referea doar la Franța, mai exact la Revoluție și, mai exact, la perioadele ei târzii, ci a fost scrisă și publicată în franceză: cea dintâi carte a lui în limba engleză a apărut de-abia după ce împlinise cincizeci și doi de ani.

Franța lui Cobb nu este aceea a francofilului englez tradițional, care preferă, în general, sudul, spațiul rural, soarele, amăgitorul sat originar, căruia îi plac lucrurile cât mai diferite de Anglia. Cobb prefera orașele (aproape că nici nu a băgat de seamă latura pastorală); îi plăcea foarte mult în nord, inclusiv Belgia, iar când pornea spre sud

alegea marile centre ca Lyon sau Marsilia. Avea patima mersului pe jos, dar în marile orașe; nu este limpede dacă a șofat vreodată, dar cu siguranță a ales transportul public, care-i oferea ocazia de a trage cu urechea și de a vedea tot soiul de întâmplări. Nu era defel snob – perioada petrecută în armata britanică, pretindea el, îl lipsise de apartenența la vreo clasă –, doar că eran tentat să nu acorde privilegiul îndoielii claselor mijlocii și de sus (privilegiu acordat deja, am putea spune, chiar de istorie). Prefera *les petites gens* atât în viață, cât și în scrierile sale: mici negustori, muncitori, servitori, spălătorese, calfe de peruchieri, trișori, sacagii, prostituate, vagabonzi, răufăcători mărunți; cel mai apropiat prieten al său francez era dezertor, dar și hoț.

Deși democrat, prin înclinațiile sale sociale, cunoștea Partidul Comunist Francez suficient de bine pentru a fi neîncredător în sistemele de credință generalizată; nu avea apetit pentru farfuriile tovărășești care, pe măsură ce se goleau, dezvăluiau încetul cu încetul icoana benignă făcută de Picasso lui Stalin. Era, potrivit propriei sale descrieri, „o persoană extrem de singuratică“, dar îi plăceau, în același timp, societatea și petrecerile și era bun companion la chefuri. Un om paradoxal, un solitar care socializa frecvent; și un istoric paradoxal, de vreme ce, așa cum se vede limpede, avea nevoie în viața lui de ordine și de ritual pentru a ține în frâu haosul și violența, dar și-a dedicat cariera uneia dintre cele mai haotice și mai violente perioade din istoria Franței.

Stilul scrierilor lui sociale este personal și impresionist, în vreme ce istoria sa e aproape un fel de arhivistică prin fanatismul pentru detaliu. Însă ambele depind de aceleași principii și de aceeași convergență: un gust foarte

englezesc pentru ceea ce este particular și local, desconsiderând teoria, schemele și structura de boltă, precum și generalizările peste secole, ca să nu mai vorbim de „modele“. În mijlocul unei fraze caracteristice, enorme, despre dificultatea stabilirii adevăratei identități a diferitelor personaje istorice, după cinci ani de răsturnări revoluționare, mai ales la nivelul cel mai de jos al societății, Cobb se referă la „istoric ca organ de poliție sau o altă autoritate de represiune dinaintea ei“. Îi plăcea următoarea comparație, în forma ei benignă: istoricul este ca un detectiv care nu se grăbește, nu se repede să tragă concluzii, studiază geografia crimei, merge pe străzi, bea un pahar de absint, adu-mecă aerul și pune întrebări aparent irelevante. Figura de stil se poate și inversa: astfel, pentru Cobb, inspectorul Maigret este „un istoric al conduitei, al lui *déjà vu*... un istoric al imprevizibilului... un istoric de clasă“; s-ar putea să nu ia în seamă schimbarea, dând semne de limitare, fiind însă extrem de vigilent cu tot ce se cheamă „obicei, rutină, presupunere, banalitate, cotidian, oportunitate, conservatorism popular“. Acesta este istoricul-detectiv în postura sa de investigator desăvârșit, dar aluzia aparent întâmplătoare a lui Cobb la „altă autoritate de represiune“ (abordarea gramaticală vag dezlănțită permite un grad de ambiguitate) ne pune în gardă și în legătură cu neajunsul căutării clarității și certitudinii făcute tocmai de specialistul în istorie: punerea omenirii în ordine, clasificarea ei rigidă și hotărârile luate de la distanță, depersonalizarea și dispariția unor oameni și închisoarea subterană – spre uitare convenabilă.

Cobb rămâne un „istoric al individualității“, în ambele sensuri ale expresiei. Pentru el, istoria „nu a fost

niciodată o dezbatere intelectuală“, nu pornește de la un argument sau de la o teorie. Cu pragmatism robust și deliberat agresiv, susținea: „Eu nu știu ce anume este istoria, nici ce funcție socială îndeplinește. Nu am acordat în niciun fel atenție acestei chestiuni.“ Prefera să înceapă de la capătul opus, cu o persoană anume, într-un loc anume și într-un moment anume. Iar după ce a bătut stradă cu stradă Cobb avea conștiința și imaginea efectelor geografiei urbane asupra desfășurărilor posibile ale unui eveniment istoric: un fluviu aduce știri, așa cum aduce bușteni; și podurile determină mișcarea populației din oraș, în favoarea verificării identității, a arestărilor, ba chiar și a asasinatelor. Maniera în care dezvăluie efectul dispunerii geografice și al granițelor administrative asupra dezvoltării Lyonului – clădiri mai înalte, străzi mai întunecoase, societate mai perpendiculară și o rețea de pasaje propice pentru delictе și fugă – reprezintă momentul lui Cobb de adevărată măiestrie.

El își caută personajele istorice tot la nivelul străzii. Cei care au proclamat Revoluția îl interesează mai puțin decât măcelarul zelos, brutarul sceptic și lumânărarul beat, care se află undeva, jos, pe lanțul de comandă. Într-o declarație de intenție, Cobb face o deosebire esențială dintre maniera lui de abordare a elitelor revoluționare și aceea a lui Albert Soboul:

„Îi amintește pe militanți, dar nu le acordă statut de personalități. Vedem cum au acționat, dar nu obținem nicio impresie despre cum erau ei în realitate, posibil sinceri sau doar pierde-vară, dacă urmăreau publicitatea sau beneficiile funcției, dacă aveau capul pe umeri

sau minte puțină. Nu ne rămâne decât să acceptăm că erau militanți și ceva anume, ambiția ori sinceritatea, îi deosebea de masa informă a vecinilor lor.

Cobb înțelegea că o mulțime de indivizi – chiar dacă aparent idealști – se alătură unor mișcări din motive amestecate, dar că mișcările în sine preferă să pretindă, în timp ce susținătorii lor sorb din farfuriile lui Stalin, că motivele care le animă sunt de o puritate desăvârșită; mai știa că indivizii își vor purifica motivele, retrospectiv, numai dacă și atunci când mișcarea va fi încununată de succes. Cobb se arată împotriva unei motivații absolute – cineva cu un motiv absolut intră probabil în categoria celor cu „minte dusă“, într-un fel sau altul (nu că asemenea nebuni nu ar avea influența lor asupra istoriei) –, precum și împotriva soluțiilor absolute. Indiferent dacă examinăm o revoluție pornind de la bază în sus ori de la teorie în jos, mereu vom întâlni „mister și întâmplare“ chiar în inima evenimentului sau foarte aproape. Ca adept al lui Maigret, și el crede în „rutină, presupunere, banalitate“. Studiul momentului de violență revoluționară este necesar; dar Cobb nu uită nicio clipă că asemenea momente sunt rare în istoria omenirii. Frica, anticiparea și amintirea violenței pot fi universale, dar momentul însuși este înconjurat și primește un context din partea unei vieți întregi de muncă, dragoste, jale, boală, cumpărături, joacă, plictiseală și câte altele.

Individualismul pornind de jos și scormonirea neobosită prin arhive l-au ferit pe Cobb de păcatul reconsiderării. Desigur, istoria este prin firea ei un act de reconsiderare, de înțelegere, de înțelegere mai bună a

ceea ce a fost înțeles mai puțin bine la momentul respectiv, ori de înțelegere din nou a ceea ce a fost o vreme uitat. Dar istoriografia este întotdeauna vulnerabilă față de prezentul contaminat, față de ce s-a petrecut între acolo și aici. Comuna cunoștea Revoluția, dar Revoluția nu avea cum să-și imagineze Comuna. Pare evident, dar există tentația să uităm. Pe urmă, Revoluția, prin exemplul și declarațiile ei, a fost, poate, parțial răspunzătoare pentru societatea care a urmat, în care cei săraci și dezavantajați au ajuns să fie mai bine tratați; dar istoricul trebuie să descopere și să insiste că, în timpul Revoluției propriu-zise, săracii au trăit mai rău decât oricând, în vreme ce noii stăpâni nu numai că nu au abrogat legislația monarhistă represivă, merită să-i mențină sub control, ci au și aplicat-o cu multă vigoare. Singura izbândă a oamenilor de rând în urma Revoluției, după părerea lui Cobb, a fost o scurtă licărire de putere – o putere pe care nu au mai avut-o niciodată după aceea, în pofida tuturor ipocriziilor plauzibile lansate de formele de guvernare care au urmat.

Istoriografia lui Cobb este arhivistică, discursivă, captivantă, nedogmatică, incompletă, compătimitor-imaginativă, amuzantă; uneori haotică, adesea maniacă și întotdeauna copleșitor de detaliată. În *Classical Education (Educația clasică, 1985)* descrie cum a urmărit un jurnal de știri cinematografic despre asasinarea la Marsilia a regelui Alexandru al Iugoslaviei: „Conține până și o imagine filmată a regelui, prin ușa din spate, deschisă, a mașinii – probabil Panhard-Levassor –, zăcând pe podea.“ „Probabil Panhard-Levassor“: tocmai în asemenea apartouri picante – plasate de regulă între

linii de pauză; îngrămădite de-a valma, despărțite prin punct și virgulă, între liniile de pauză – descoperim farmecul scriiturii lui Cobb. Se întâmplă adesea ca frazele sale, forme miniaturale ale manierei narative generale, să crească și iar să crească; dar desfășurarea se petrece în stilul lui Byron mai degrabă decât al lui Proust, în izbucniri furtunoase, furios de vii, furios de iscoditoare. Istoricul ca romancier? Până la un punct. În *Paris and Elsewhere*, Cobb propune „cadrul unui roman care nu s-a scris, pe care eu, probabil, nu am să-l scriu niciodată“. Acțiunea se petrece la Ixelles, una dintre municipalitățile independente din Bruxelles, între mijlocul anilor patruzeci și mijlocul anilor cincizeci. Cobb descrie, grijuliu și viguros, peisajul citadin și populația, cu straturile ei sociale, amintește diversele itinerare ale locuitorilor și evocă scene stradale pitorești; nu uită de jocul schimbărilor de lumină; face aluzie la moarte și crimă și transformare. Dar are dreptate: nu ar fi scris niciodată romanul. Istoricul, mai ales cel din specia lui Cobb, este un soi de romancier, dar, în loc să inventeze intriga și personajele, se vede silit să le descopere și, în loc să le pună în acțiune, unele împotriva celorlalte, având o oarecare idee despre firea și destinul lor, încercă să le ghicească mișcările, de multe ori incoerente, în mijlocul unei confuzii de minciuni și de rețineri. S-ar putea foarte bine să fie exact partea cea mai dificilă, mai ales dacă deznodământul e zadarnic, fragmentat și călcat în picioare de alți cercetători până devine de nerecunoscut; sau, odată dezvăluit, poate fi dezagreabil cititorului, sau chiar istoricului însuși.